

Mislav Ježić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

RADOSLAV KATIČIĆ. ŽIVOT I FILOLOGIJA

Radoslav Katičić (3. srpnja 1930. – 10. kolovoza 2019.) bio je filolog, jezikoslovac, indoeuropeist i opći lingvist, klasični filolog, bizantolog, paleobalkanolog, indoiranist i indolog, baltoslavist i kroatist, kao i književni povjesničar indijske, grčke, slavenskih i, osobito, hrvatske književnosti. Duboko je obilježio humanističku znanost i hrvatsku kulturu svojim znanstvenim, nastavnim i javnim radom od sredine 20. stoljeća do prvih dvaju desetljeća 21. stoljeća. Nije bio samo izuzetan znanstvenik i profesor u zagrebačkoj i hrvatskoj sredini, nego i u bečkoj, europskoj i svjetskoj. Doživio je i priznanja koja to pokazuju. Ne samo naše Sveučilište, nego ni Sveučilište u Beču nema mnogo profesora čijim se je članstvom dičilo čak sedam akademija znanosti: hrvatska, austrijska, norveška, bosansko-hercegovačka, kosovska, Academia Europea u Londonu i Accademia Nazionale dei Lincei u Rimu.

Život i djelovanje

Radoslav Katičić bio je sin pravnika Natka Katičića i nećak polonista Julija Benešića. Obojica su na nj utjecala od djetinjstva širinom naobrazbe i kulturnih interesa koji su sezali i preko europskih obzorja. Otac je imao u knjižnici i knjige o indijskoj kulturi i filozofiji, a ujak mu je poklonio Stenzlerov *Elementarbuch der Sanskrit-Sprache*, iz kojega je sam kao gimnazijalac naučio osnove sanskrta.

Oženio se je Grkinjom Ioannom Michailidou, s kojom je dobio troje djece: Natka, Doricu i Antigonu. Od svojih kćeri dobio je i petoro unučadi; to su Anton i Ioanna te Niko, Jan i Kristina.

Klasičnu gimnaziju završio je 1949. u Zagrebu, gdje je 1954. na Filozofskom fakultetu diplomirao klasičnu filologiju, a 1959. doktorirao tezom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. Radio je kao honorarni

knjižničar u fakultetskom seminaru za klasičnu filologiju, 1958. postao asistentom na tada već neko vrijeme ispražnjenoj katedri za poredbeno indoeuropsku gramatiku, 1961. postao je docentom indoeuropske i opće lingvistike i pročelnikom novoosnovanoga Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije, 1966. izvanrednim i 1972. redovitim profesorom Filozofskoga fakulteta. Tu je utemeljio studije opće lingvistike i indologije i predavao do 1977. godine.

Usavršavao se je u klasičnoj filologiji 1956.-1957. u Ateni. Negdje u to vrijeme upoznao se je sa svojom budućom ženom Ioannom Michailidou.

Kao stipendist Humboldtove zaklade, 1960.-1961. usavršavao se je u indoeuropeistici i indologiji u Tübingenu, gdje je slušao glasovitoga vedologa prof. Paula Thiemea, a 1968.-1969. u Bonnu, gdje je napisao svoju *Staru indijsku književnost* kao priručnik za studij indologije koji je pokrenuo.

Od 1977. do 1998. bio je redoviti profesor na Sveučilištu u Beču, i dugo vrijeme vodio Slavistički institut, a potom je postao *professor emeritus*. Bio je i član Austrijske akademije znanosti, a tu je, uz druge zadatke, vodio i njevu Balkansku komisiju (osnovanu 1897., a ukinutu 2011.) od 1993. do 2002.

I u to je vrijeme dolazio u Hrvatsku, boravio ovdje koliko je mogao, objavljivao radove i knjige u Austriji i u svijetu, ali i u Hrvatskoj. Nakon što smo 1993. osnovali Hrvatske studije na Sveučilištu u Zagrebu, pozvao sam ga da predaje na kroatologiji koju sam tada vodio (tada se je zvala Croaticum / Studij hrvatske kulture). Od tada je bitno pridonio razvoju studija kroatologije. Osim toga, dolazio je u Hrvatsku na konferencije slavista, lingvista, arheologa, povjesničara i drugih struka koje je u svojem radu obuhvaćao. Dolazio je i na poziv Odsjeka za indologiju i Odsjeka za etnologiju na Filozofski fakultet (koliko znam, Odsjek za kroatistiku nije ga pozivao) držati cikluse predavanja o svojim otkrićima, osobito na području indoeuropeističke i baltoslavističke rekonstrukcije praslavenskih sakralnih tekstova. Ta su predavanja redovito dupkom punila dvorane u kojima su se držala. Kada mu je Filozofski fakultet u Zagrebu dodjeljivao Povelju za zasluge, pitali su ga, kako to da je napisao program doktorskoga studija kroatologije za Hrvatske studije, a nije za Filozofski fakultet, a on je odgovorio: „Pa kako ne bih napisao program za svoj Filozofski fakultet da me je ikada netko za to pitao?“.

Ja sam ga upoznao kao svojega profesora 1970. kada je već bio izvanredni profesor, a od 1972. i redoviti profesor. Bio je tako sjajan učitelj da sam uz studije indologije i filozofije, upisao i paralelni studij lingvistike i grčkoga, najviše zato da mogu slušati sva njegova predavanja i seminare, kojima smo mi studenti bili očarani. No bila je ta očaranost i zahtjevna, pa i bolna.

Upravo najbolji studenti znali su osjećati čudnu mučninu nakon njegove nastave, jer je bilo tegobno osjećati koliko treba naučiti i znati da možete nešto relevantno reći o predmetima kojima se je on bavio. A ipak smo bili oduševljeni! Jer je profesor Katičić otvarao pred našim očima svjetove, davne i suvremene, neusporedivo šire od stvarnosti u kojoj smo živjeli, iznosio neprestano veliko bogatstvo istančanih obavijesti iz riznice svojega znanja, i tumačio i najteže teme s tolikom jasnoćom razumijevanja da je to izgledalo kao da nam svugdje kroz neprobojni gustiš prašume činjenica otvara putove kojima se može lako kročiti i dolaziti do dalekih i širokih vidika.

Već su od 1956. Katičić i Bulcsú László stali u Zagrebačkome lingvističkome krugu širiti znanja o strukturalizmu i najsuvremenijim jezikoslovnim teorijama, koje su živo pratili, tako da je to pridoneslo procvatu jezikoslovlja u Zagrebu i Hrvatskoj. Takvu je otvaranju suvremenim metodama služio i časopis *Suvremena lingvistika*, pokrenut u 1960-im godinama, koji je dugo uređivao upravo Katičić.

A u tim godinama događale su se burne promjene i u politici, došlo je do smjene drugog najmoćnijega čovjeka u Jugoslaviji, Aleksandra Rankovića, i prvi dah slobode odrazio se je i na lingvistiku i hrvatski jezik, pa je doveo i do donošenja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* 1967. u krugu u kojem je sudjelovao i Radoslav Katičić te vlastoručno zapisivao tekst koji se je dogovarao. To je bio početak Hrvatskoga proljeća.

Kada je ono bilo slomljeno, i javna je djelatnost ponovno bila ograničavana represivnim aparatom, Katičić se je opet mogao baviti jedino znanošću, a to je za znanost samu bio velik dobitak.

Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske 1991., dvadeset godina poslije Proljeća, Katičić je već živio u Beču, ali se je uključivao u javni život u Hrvatskoj kada je bila prilika. Osobito se može spomenuti da je od 2005. vodio Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, koje je osnovao tadašnji ministar znanosti, obrazovanja i športa Dragan Primorac, a 2012. raspustio ga je ministar Željko Jovanović. U tome Vijeću ja sam mu bio zamjenik, a Dunja Brozović Rončević tajnica Vijeća. Svi članovi osim predsjednika Katičića, kojega je imenovao ministar, bili su predloženi od ključnih ustanova u kojima se proučava ili njeguje hrvatski jezik: od Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Matice hrvatske, Hrvatskoga leksikografskoga zavoda, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, od odsjekā za kroatistiku (ili najsrodnijih jedinica) filozofskih fakulteta u Zagrebu, Osijeku, Rijeci, Puli i Zadru, od Sveučilišta u Splitu, te od Učiteljskoga fakulteta i Hrvatskih studija u Zagrebu. Širina teorijskoga pristupa u izlaganjima predsjednika i u raspravama u Vijeću, kao i jasnoća metodologije u donošenju zaključaka,

trebali bi biti uzorom budućim tijelima koja će se baviti područjem kojim se je bavilo Vijeće pod vodstvom Katičićevim.

U znanosti Katičić je svojim knjigama i radovima obuhvaćao veoma široka područja: klasičnu filologiju, bizantologiju, paleobalkanistiku, poredbenu lingvistiku, osobito indoeuropeistiku, indologiju i indoiranistiku, opću lingvistiku, osobito sintaksu, baltistiku i slavistiku, osobito kroatistiku, a uza sve jezikoslovne grane, bavio se je jednako i poviješću književnosti, pa i teorijom književnosti, indijskom književnošću, grčkom, slavenskim književnostima, i osobito hrvatskom, no on bi sva ta područja s njihovom jezikoslovnom i književnoznanstvenom sastavnicom najčešće zvao, jednostavno, filologijom. Ovdje će se pokušati ocrtati obrisi toga rada, uglavnom se, radi opsega prikaza, ograničavajući na objavljene knjige.

Jezikoslovni radovi

U 1970-im godinama Katičić je objavio dva izuzetna jezikoslovna djela kod nakladnika Moutona u Den Haagu, na kojima je, naravno, već prije toga dugo radio: *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (1970.) i *Ancient Languages of the Balkans* (1976.).

Prva se od njih bavi teoretičkim promišljanjem poredbenoga jezikoslovlja, što je na tome, uglavnom pozitivistički usmjerenome, polju, bila bitna novina. Raspravlja oštromno o odnosu jezične raznolikosti i jezične srodnosti. Srodnost je ograničenje raznolikosti, ona može biti genetska, tipološka ili kontaktna. Raspravlja o tome kako je jezična mijena ireverzibilni proces jer dovodi redovito do stapanja različitih fonema i time određuje smjer jezičnoga vremena. Zakonitost jezičnih promjena pokazuje se samo ako zanemarimo sve čimbenike koji ju remete (analogija, posuđivanje, paretimologija itd.). Da nema drugih jezičnih procesa, jezična bi mijena sama ugrozila priopćivost poruka jezikom. Genetska klasifikacija jezika počiva na odabiru bitnih genetičkih povezanosti i zanemarivanju ostalih (kao posuđenoga). Rekonstrukcija fonemskoga sustava prajezika uvijek je hipotetička aproksimacija, model prajezika, a ne on sam. Svojom je knjigom Katičić pokazao da se dijakronijska lingvistika može jednako suvremeno strukturalistički interpretirati kao i sinkronijska, iako su prije toga stručnjaci na tome području uglavnom zanemarivali strukturalizam i pristupali mu vrlo učeno i strogo, ali pozitivistički. To umijeće da se prihvate najsuvremenije metode, a da se istraživač time ne okoristi da se rastereti dragocjenih tradicionalnih područja znanja, traži veliku umnu

snagu, a predstavlja jednu od najznatnijih odlika svega Katičićeva znanstvenoga rada.

U knjizi o starim balkanskim jezicima, raspravljajući o predgrčkim jezicima na tlu kasnije helenske kulture, drži da je u proučavanju grčkoga jezika nezaobilazno sagledavanje njegova odnosa prema predgrčkomu (indoeuropskomu i neindoeuropskomu) lingvističkomu sloju u egejskome području (pelastički, pelazgijski itd.), što tvrdi i za albanski, hrvatski i srpski prema illyrskomu, za bugarski prema thračkomu te za rumunjski prema dačkomu. Također objavljuje podatke o starim balkanskim jezicima i njihovu povijesnom i jezičnom kontekstu: o makedonskome i o jezicima Paionaca i Ēpeiraca te o thračkom i illyrskom jezičnom sklopu. Raščlanjujući pak ono što se prije smatralo jedinstvenom illyrskom antroponimijom, Katičić utvrđuje da je onomastički važno uočiti da se imena kao što su Aetor, Aplus, Ceunus, Darmocus, Oeplus, Opia, Oplica, Vescleves, Volso, Voltissa itd. javljaju na liburnskome, histarskome i venetskome području, a da se imena kao Annaeus, Bardylis Kalas, Clevatus, Epicadus, Gentius, Grabon, Plassus, Teutana, Verzo itd. javljaju na pravome illyrskome području na jugu, dok su na delmatskome i panonskome području u sredini potvrđena imena kao Anna, Andes, Aplis, Baezus, Baezo, Cato, Cursulavia, Darso, Dito, Lavius, Lavo, Paius, Paio, Samuntius, Samuntio, Scenobarbus, Scenocallus, Testimos, Testo, Tritanus, Tritano, Varro, Vendes, Vendo itd. (str. 178-184) Zbog različitosti onomastičkih sklopova dolazi do zaključka da se moraju razlikovati sjevernojadranski tip (venetsko-histarsko-liburnski), srednji – delmato-panonski i pravi illyrski na jugu, kao i područje keltske antroponimije na sjeverozapadu.

Za potrebe studenata opće lingvistike napisao je Katičić i sažeti udžbenik *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (1967.) gdje tumači pojmove glavnih strukturalističkih škola u lingvistici, distribucionalizma i transformacionalizma, kao što su tri artikulacije jezika (fonološka, morfološka i semantička), dubinsko i površinsko ustrojstvo i drugo. Daje primjere, zadatke i na kraju popis osnovne teorijske literature.

Različitim se jezikoslovnim temama bavio Radoslav Katičić i u svojim člancima skupljenima u *Jezikoslovnim ogledima* (ŠK, Zagreb, 1971.) i *Novim jezikoslovnim ogledima* (ŠK, Zagreb, 1986., ²1992.). Raspon tema je već u prvoj knjizi velik: od pojmovlja strukturalističkoga jezikoslovlja, preko pitanja jezične norme, pa sintaktičkih studija, rasprave o srodnosti jezika (tipološkoj, genetskoj i kontaktnoj), pa sve do poetike i pitanja o odnosu jezika i književnosti. U svim tim područjima Katičićeva su promišljanja izuzetno oštroumna i poticajna.

U drugoj knjizi bavio se je Katičić nekim temeljnim filološkim pitanjima o temeljima jezikoslovlja, pitanjem identiteta jezika (trojnoga: rodoslovnoga, opisnoga i vrijednosnoga), opet književnim jezikom, zatim ponovno sintaktičkim temama, i ponovno poetičkim temama. Može se izdvojiti rasprava o identitetu jezika u kojoj se pored genetskoga i kontaktnoga uvodi i pojam vrijednosnoga (mogli bismo reći: kulturnoga) kriterija raznolikosti jezika: jezični idiomi koji se razlikuju i po kojem od tih triju kriterija mogu se smatrati po svojem identitetu posebnim i međusobno različitim jezicima. Daje primjere francuskoga i kreolskoga koji su genetski istovjetni, ali tipološki različiti jezici, i njemačkoga i nizozemskoga koji su genetski i tipološki srodni, ali vrijednosno različiti jezici. Implikacije toga modela vrlo su bitne npr. na području identifikacije književnih ili standardnih jezika, za koje je suvremena lingvistika od vremena mladogramatičara donekle izgubila smisao. Katičićeve su sintaktičke rasprave u kojima razvija transformacijsku sintaksu za hrvatski jezik, zapravo predradnja za njegovu veliku *Sintaksu hrvatskoga književnog jezika* (JAZU – Globus, Zagreb, 1986., ²1992.). Rasprave o književnome jeziku, identitetu jezika, o jezičnoj normi i o postanku suvremenoga jezičnoga standarda pripremale su ga za predsjedanje Vijećem za normu hrvatskoga standardnog jezika (2005.-2012.), a i za sintetičko djelo *Hrvatski jezik* (ŠK, Zagreb, 2013.).

Te je radove Katičić objavljivao u godinama kada smo imali prilike kao studenti na njegovim predavanjima s napetim zanimanjem pratiti nastanak njegovih teoretičkih zamisli i rješenja sintaktičkih i drugih jezikoslovnih pitanja.

Osobito velik prinos hrvatskomu jezikoslovlju, a ujedno i sintaktičkoj literaturi uopće, predstavlja njegova *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* (JAZU – Globus, Zagreb, 1986., ²1992.) kao dio *Velike gramatike* HAZU. Ona je izašla, dakle, poslije njegova prijelaza na Sveučilište u Beču. To pokazuje da je nakon toga prijelaza Katičić naprosto nastavio biti jednako znanstveno prisutan i u hrvatskoj sredini. Koliko mi je poznato – iako se generativna gramatika razvija u anglosaksonskoj lingvistici još od 1960-ih godina – ni za engleski još nema cjelovita gramatičkoga pregleda, ni cjelovite sintakse pisane po generativnoj i transformacijskoj metodi, a Katičić je – doduše, ispuštajući simbolički prikaz formalizacije pravila zbog naravi Akademijine *Velike gramatike* – uspio proizvesti cjelovitu proizvodnu i pretvorbenu skladnju hrvatskoga jezika! Čini se, jedinoga jezika u svijetu koji je dobio takvu cjelovitu transformacionalističku obradbu sintakse. Vrijedi naglasiti da se je Katičić vrlo promišljeno poslužio transformacionalističkom metodom opisa. Preuzeo je, naime, korisnu metodu transformacionalističkoga opisa, ali nije

preuzeo neutemeljenu pretpostavku Noama Chomskoga i njegove škole da postoji univerzalna sintaktička struktura rečenice, nego je pošao od razlikovanja obavijesnoga, semantičkoga i sintaktičkoga ustrojstva rečenica i trijezno utvrdio da je univerzalnemu ustroju najbliži obavijesni ustroj, da je semantički ustroj dubinski oblik sintaktičkoga, a da je sintaktički ustroj zapravo poseban i različit u svakome jeziku. Tako je uvijek svojom glavom promišljao sve znanstvene probleme kojima se je bavio i zato je redovito dolazio do izvrsnih znanstvenih uvida.

Dvije su najznatnije vrline ove *Sintakse*: 1. odabir korpusa na kojem se jezik opisuje i 2. strogo deduktivna metoda opisa.

Nakon opisa gramatičkoga ustrojstva nesložene rečenice kao temelja sintakse, Katičić sustavno gradi više katove sintaktičkih gradnji na sve većem broju preoblika (niz rečenica, složene rečenice, rečenice s nerečeničnim preoblikama). Svaki je slijedeći razred preobličenih gramatičkih ustrojstava rečenična zgrada za jedan kat preoblika viši od prethodne.

Pri tome obilje živih primjera iz hrvatske književnosti od 18. stoljeća do danas daje tomu strukturalističkomu i transformacionalističkomu opisu sintakse i ovjerenost i potpunost i istančanost, koje bez takva korpusa ne bi postigao. Radi se o djelu koje predstavlja do tada nedosegnut domet sustavnoga teorijskoga uvida u sustav hrvatskoga jezika i koje je zavrijedilo da bude prijelomno u hrvatskoj lingvistici, samo mu se moraju naći dorasli nastavljači!

Ujedno je tako utemeljena i sustavno opisana sintaksa, i zbog korpusa i zbog sustava, svojom istinoljubivošću i dokaznom snagom ugrozila mit o jedinstvu srpskohrvatskoga jezika pa se je odmah u srpskoj akademskoj zajednici pokrenula hajka na nju, a njoj su se pridružili i neki hrvatski jezikoslovci. Ta je hajka tek nakon više od godine i pol dana zaustavljena studijama nekoliko hrvatskih jezikoslovaca o Katičićevoj *Sintaksi* u posebnome broju časopisa *Jezik* (1988., br. 1-2).

Otada je Katičić (u 1990-im godinama) objavio i više eksplicitnih radova o odnosu hrvatskoga i srpskoga jezika na njemačkome i engleskome da se objasni neutemeljenost političkoga ideologema o jedinstvenome jeziku.

Književna povijest i znanost o književnosti

Katičićevi književnopovijesni i književnoteoretski radovi nimalo ne zaostaju za jezikoslovnima.

U književnopovijesne radove pripada i njegov velik i izvrstan sintetički indološki pregled *Stara indijska književnost, sanskrtska, palijska i prakrtska* (MH, Zagreb, 1973.). Tu obuvaća vedsku književnost (saṃhite, brāhmaṇe, upanišadi i vedāṅge), sanskrtsku epsku književnost (*Mahābhāratu, Rāmāyaṇu*, purāṇe, tantré), potom buddhističku književnost na pāliju i na sanskrtu (kanonsku i izvankanonsku), đinističku književnost na prakrtima i na sanskrtu (kanonsku i izvankanonsku), zatim prakrtsku i sanskrtsku klasičnu lijepu književnost (liriku, epiku, dramu, pripovjednu književnost, romane) te sanskrtsku stručnu književnost (jezikoslovnu, poetičku, filozofsku, medicinsku, astronomsku, pravnu itd.). Knjiga daje pouzdan i razumljiv pregled stare indijske književnosti s promišljeno pisanim uvodima u svako područje i s velikom odlično probranom bibliografijom uz svako poglavlje. Služi kao temeljni priručnik na studiju indologije, i predstavlja znatan prinos poznavanju velike staroindijske baštine u hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj sredini.

Amo pripada i njegov sažet i vrlo obavijestan pregled *Bizantska književnost* (Povijest svjetske književnosti 2, Liber - Mladost, Zagreb, 1977.) od *Septuaginte* te od crkvenih otaca, preko Justinianova vremena i razdoblja byzantijskih dinastija, do byzantijskih učenjaka u humanističkoj Italiji nakon pada Carigrada.

Hrvatskoj književnosti posvećen je niz članaka i studija okupljenih npr. u zbirci *Na kroatističkim raskrižjima* (Hrvatski studiji, Zagreb, 1999.), gdje su skupljeni prilozi o temama od etnogeneze Hrvata, preko srednjovjekovne, renesansne i barokne književnosti, do pisaca 19. stoljeća i do Krleže. Ta zbirka članaka služi i kao priručnik za studente kroatologije na Hrvatskim studijima.

No i među književnopovijesnim se djelima kao *magnum opus* ističe Katičićevo djelo *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja* (Matica hrvatska, Zagreb, 1998.), kako se zove hrvatska preradba djela pisana za Austrijsku akademiju znanosti pod naslovom *Literatur- und Geistesgeschichte des kroatischen Frühmittelalters* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, izdano u Beču godinu nakon izdanja hrvatske preradbe, 1999.). Tu je na temelju izvrsna poznavanja izvora na svim jezicima na kojima se mogu naći (osobito na grčkome, latinskome i staroslovenskome) i na temelju nepregledne, ali većinom fragmentarne, sekundarne literature iz niza disciplina filoloških, arheoloških, povijesnih i drugih, Katičić dao veliku obuhvatnu sliku hrvatske kulture i književnosti i njihovih temelja, sažeto od pretpovijesti, a iscrpno od kasne antike pa do 12. stoljeća. Svoj pregled započinje od pretpovijesti i prapovijesti, od paleolitika

i neolitika, preko brončanoga i željeznoga doba do razdoblja Ilira i Kelta na našim prostorima, a potom i Grka i Rimljana. Govori i što se može znati o jeziku i književnosti tih razdoblja. Tako se iz aristokratskih imena u ilirsko doba dade zaključiti o postojanju junačkoga pjesništva. A od vremena Grka i Rimljana postoje spomeni naših krajeva u pjesnika i povjesničara, koje je on proučavao, a i natpisi, često nadgrobni, na našim područjima, pa i natpisi ljudi iz njih u drugim dijelovima Rimskoga Carstva. Za buduću kulturu u Hrvatskoj osobito je znatna kršćanska kasna antika sa svojim središtima poput Salone, ali i Parentija i Sirmija i Siscije, s njihovim mučenicima, spomenicima, političkom poviješću (do pada Zapadnoga Rimskoga Carstva, do vladavine Gota i carevanja Justinijana) i crkvenom poviješću te svjedočanstvima na natpisima negdje do kraja 6. stoljeća. U idućim stoljećima s dolaskom Avara i Slavena počinju se bitno mijenjati povijesne i kulturne prilike i počinju se stvarati sklavinije. Slijede pregledi onoga što se može znati o pojavi Hrvata u Dalmaciji i o dvama tamnim (bespismenim) stoljećima, 7. i 8. stoljeću. A u prvo svjetlo povijesti ulazi Hrvatska u 9. stoljeću u vrijeme karolinške renesanse i prvih latinskih natpisa hrvatskih knezova. Sve to prikazuje Katičić iz svjedočanstava arheoloških nalaza, iz latinskih i byzantijskih izvora i iz rekonstrukcije hrvatskih izvora. Potom se prikazuje i najranija književnost dalmatinsko-hrvatske Crkve. U prvome je redu na latinskome. Ona daje, na primjer, važne podatke o sinodama u Splitu 925. i 928. u doba kralja Tomislava. No javljaju se i izvori o crkvenoslovjenskome bogoslužju u Dalmaciji i glagoljaška književnost. Slijedi prikaz doba najstarijih očuvanih knjiga, uglavnom iz 10. i 11. stoljeća, a u njem se rekonstruira slika tekstovne predaje benediktinskih opatija sv. Krševana u Zadru, sv. Ivana Krstitelja u Trogiru, sv. Nikole kod Osora, sv. Marije u Zadru, sv. Ivana Rogovskoga u Biogradu i tekstovne predaje vezane uz Split. Sada se opet javlja i latinsko pjesništvo i proza na natpisima. A uz njih postoji i crkvenoslovjenska pismenost i glagoljaški natpisi, od kojih je najznatnija Bašćanska ploča. Dolazi do simbioze romanske i slavenske tradicije. Uskoro se uspostavlja na sjeveru i zagrebačka biskupija sa svojom bibliotekom i vrijednim kodeksima, od kojih neki pokazuju srodnost s kodeksima dalmatinsko-hrvatske Crkve. Knjiga prati složene međuodnose kulturnih sastavnica ranosrednjovjekovne hrvatske književnosti i naobrazbe do 12. stoljeća. Njome je Katičić pružio veliku sintezu dosadašnjih znanja o prvome razdoblju hrvatske kulture, velikim dijelom dopunjujući ih vlastitim proučavanjem izvora, i podario ju i hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj sredini, a i međunarodnoj na njemačkome jeziku. Samo to djelo bilo bi dostatno da ga uvrsti u nenadmašne velikane hrvatske znanosti, a i međunarodne medievistike.

Neke od izvora za to veliko djelo obradio je i u studijama skupljenima u knjizi *Uz početke hrvatskih početaka* (1993.) pa se tu može baciti pogled u radionicu u kojoj je nastajalo ono veledjelo.

U *Litterarum studia* o pretpovijesti hrvatskoga slavenskoga naroda i njegovoj usmenoj književnosti uspio je reći tek malo (*Litterarum studia*, str. 305–318), mnogo manje nego o povijesti zemlje u koju su se doselili, ali je i toj temi našao mjesta u tome pregledu ranosrednjovjekovne kulture.

Rekonstrukcija praslavenskih sakralnih tekstova

Počev od 1987. pa do 2001. stao je Radoslav Katičić objavljivati priloge o svojim filološkim istraživanjima na području rekonstrukcije formula praslavenske i balto-slavenske vjerske i pravne usmene predaje u godišnjaku *Wiener Slawistisches Jahrbuch*, a nešto je od toga objavljeno i u zagrebačkome časopisu *Studia ethnologica*. Nastavljajući se na radove V. V. Ivanova i V. N. Toporova od 1960-ih nadalje, uspio je rekonstruirati bitne elemente balto-slavenske pretkršćanske religije i mitova. Oni bacaju mnogo svjetla i na duhovnu baštinu koju su Slaveni, i posebno Hrvati, donesli pri doseljenju u svoju sadašnju domovinu i upisali na mnogo mjesta i u njene toponime, oronime i hidronime.

Rezultate tih svojih istraživanja stao je objavljivati i za hrvatsku znanstvenu i kulturnu javnost na hrvatskome. No nakon prvih prevedenih članaka, to je na poticaj Veselka Velčića, Tome Vinščaka, Krešimira Krnica i drugih, počevši od 2008., postupno urodilo velikim petoknjižjem: knjiga *Božanski boj* (Ibis grafika, Zagreb) izašla je 2008., za njom se je pojavila 2010. i druga *Zeleni lug* (Ibis grafika – MH, Zagreb), zatim 2011. treća, *Gazdarica na vratima* (Ibis grafika – MH, Zagreb), a 2014. i četvrta, *Vilinska vrata* (Ibis grafika – MH, Zagreb), dok se je peta, sintetički pregled i interpretacija rezultata, *Naša stara vjera* (Ibis grafika – MH, Zagreb) pojavila 2017. – za nju je Radoslav Katičić, već teško bolestan, trebao i pomoć sina Natka pri zapisivanju – i ta je knjiga zaokružila taj veliki opus. On predstavlja danas vjerojatno najveću sintezu znanja i plodova istraživanja praslavenske i balto-slavenske pretkršćanske sakralne književnosti i kulture u svjetskoj slavistici i indoeuropeistici. To je prinos hrvatskoj, ali i svjetskoj znanosti, kakav bi osigurao akademsku besmrtnost svojem aukturu i da se ničim drugim nije u životu bavio!

U *Božanskome boju* rekonstruira Katičić korak po korak na temelju tekstova svih slavenskih usmenih predaja mitske predodžbe starih Slavena

o boju vrhovnih bogova suprotnika Peruna i Velesa. Taj boj osigurava opstanak svijetu jer mu Perun daje svjetlo i toplinu, a Veles vlagu i plodnost. Etimološki, Perun je bog groma (a po kontekstima, i najvišega položaja Sunca), a Veles bog podzemlja (a po kontekstima, i najnižega položaja Sunca), ali mitska im je narav komplementarno sveobuhvatna. U toj knjizi Katičić se uvelike oslanja na sjajne rezultate Vjačeslava Vsevolodoviča Ivanova, Vladimira Nikolaeviča Toporova i Borisa Uspenskoga, ali, prvo, ništa ne ponavlja, nego sve izvodi iz tekstova, i, drugo, smješta mitsku radnju u stvarni sveti krajolik slavenskih zemalja. Tu se u toponimima, osobito oronimima i hidronimima posvjedočuje mitski ustroj prepoznat u tekstovima, ali uza nj i nekadašnja stvarna prisutnost stare vjere Slavena, pa tako i Hrvata, na hrvatskim i slavenskim prostorima iz vremena njihova zaposjedanja (vrhovi Perun, Perunić, Perunsko nad Podstranom, poluotok Veles kod Povila, mjesto Mokošica kraj Dubrovnika, rijeka Žrnovnica pod vrhom Perunom i uz poluotok Veles, itd.). U *Zelenome lugu* dopunjava Katičić mitski sustav formulama koje opisuju „svetu svadbu“ djece vrhovnoga boga Jarovita i Morane ili Mare (koji se u usmenoj književnosti po načelima *interpretationis Christianae*, tj. pretkršćansko-kršćanskoga sinkretizma, najčešće zovu Juraj i Mara, pri čem Mara nije samo Marija, nego i Margareta). U tome se djelu Katičić može pozvati na radove svojih predšasnika, ali je njegov vlastit udio u istraživanju i otkriću kruga mitova o „svetoj svadbi“ još mnogo znatniji nego u prvoj knjizi i daleko premašuje ono što se je prije otkrilo. U *Gazdarici na vratima* istražuje se treće veliko božanstvo iz prve generacije, velika božica, koju Slaveni najprepoznatljivije zovu Mokoš, ali o kojoj slavenski tekstovi kazuju manje nego o Perunu i Velesu. Stoga je tu Katičić velikim dijelom rekonstuirao mitske obrasce iz baltičkih, osobito latvijskih, tekstova o božici imenom Laima, a potom je u posljednjem poglavlju obradio slavenske usmene formule o Mokoši i dijelom ih povezao s onim što Latvijci pjevaju o Laimi. Etimološki, Mokoš je „mokra“ božica Zemlja. U Katičića se praslavenska i balto-slavenska rekonstrukcija stavlja nerijetko i u indoeuropeistički okvir s bitnim usporednicama u indijskoj vedskoj predaji, u starogrčkim mitskim izričajima, pa i u nekim hetitskim tekstovima. Tako su postupali već i Ivanov i Toporov, ali Katičić je taj pristup znatno izričitije tekstovno oprimjerio. Znao je reći da on te usporednice ne bi tako prepoznavao da nije u Tübingenu slušao vedske seminare profesora Thiemea. Uz to, nerijetko je iz podudarnih formula na različitim slavenskim jezicima rekonstuirao (kao zajednički nazivnik) praslavenske sakralne formule (u staroslovjenskome glasovnome liku), što oni nisu činili. Na osnovi Katičićevih otkrića, slovenski je arheolog Andrej Pleterski stao tražiti stare slavenske svete prostore

omeđene trokutima između nekadašnjih svetih mjesta Peruna, Velesa i Mokoši, a mogu se prepoznati po prisutnosti kršćanskih crkava ili toponima posvećenih svetcima koji su u „kršćanskoj interpretaciji“ zamijenili pretkršćanske slavenske bogove. Takvo su istraživanje u Hrvatskoj potom nastavili i razvili etnolog Vitomir Belaj i njegov sin arheolog Juraj Belaj te povjesničar umjetnosti Vladimir Goss (Gvozdanović). Za četvrtu se knjigu *Vilinska vrata* može najkraće reći da sadrži različite dopune prethodnim trima, a za petu *Naša stara vjera* da predstavlja sustavnu sintezu i interpretaciju rezultata svih istraživanja prikazanih u prethodnim knjigama i člancima koji su im prethodili.

Taj slavistički i balto-slavistički filološko-mitološki opus utvrđuje i bitno novu slavistiku nasuprot tradicionalnoj, osnovanoj na paleoslavistici, staroslovjenskome i njegovim nacionalnim redakcijama, kakvu je utemeljio Vatroslav Jagić u 19. stoljeću. Ta nova slavistika ne odbacuje ništa od one klasične, utemeljene na najstarijem slavenskome jeziku pisane riječi, ali ju dopunjuje novim neizmerno velikim područjem istraživanja slavenske kulture kakva je posvjedočena na narodnim idiomima i jezicima svih slavenskih naroda u usmenoj književnosti, a seže u rekonstrukciji u još dublju pretpismenu prošlost, kulturu i jezik. Nju je, dakle, na zasadama Ivanova i Toporova, razradio Radoslav Katičić u neslućenu opsegu i otvorio mnoge posve nove i široke vidike. Jasno je da je i tim zamašnim novim pristupom naišao na protivljenja u tradicionalnoj slavistici, i da će trebati proći neko vrijeme da se vidi koliki su se tu novi vidici otvorili.

Ipak, već sada taj je rad Radoslava Katičića, uz neka protivljenja, naišao i na živ prijam i odjek u našoj sredini u krugovima filologa, osobito indologa, ali, kao što je spomenuto, i etnologa (Vitomir Belaj, Tomo Vinšćak, Damir Zorić), i arheologa (Vladimir Sokol, Juraj Belaj), kao i povjesničara umjetnosti i kulture (Vladimir P. Goss /Gvozdanović/).

Hrvatski jezik

Između 2005. i 2012. godine akademik Katičić bio je i predsjednik Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. Sva su izlaganja predsjednika, rasprave na sjednicama i zaključci bili objavljeni na mrežnim stranicama Vijeća u okviru stranica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Taj je rad Katičića dobro pripremio za pisanje sintetičke knjige *Hrvatski jezik*, na što ga je nagovorio čelnik Školske knjige Ante Žužul, i to nakon što je ministar Željko Jovanović 8. svibnja 2012. ukinuo Vijeće bez razgovora ili obrazloženja,

a kamoli zahvale. Zapisnici Vijeća objavljeni su potom i u posebnome broju časopisa *Jezik* (god. 60, posebno izdanje, travanj 2013.). Riječima samoga Katičića: „Opet se politika grubo dohvatila hrvatskoga standardnog jezika... Kao u doba grofa Khuen-Héderváryja!“. Tada je, naime, takva jezična politika prvi put bila u Hrvatsku uvedena (*Hrvatski jezik*, 2013., str. 241–242).

U svim je svojim radovima Radoslav Katičić dolazio do najvećih i najpouzdanijih rezultata upravo zahvaljujući širini svojih znanja, širini područja kojima je ovladao, multidisciplinarnomu pristupu, kao i prodornosti prosudaba i oštroomnosti s kojom je umio prosuđivati pitanja kojima se je bavio. Sva su se njegova znanja tako našla upregnuta i u posljednju njegovu jezikoslovnu i jezičnopovijesnu knjigu *Hrvatski jezik* (ŠK, Zagreb, 2013.), sažetu, stilom popularnu, ali znanjem vrhunsku znanstvenu sintezu povijesti hrvatskoga jezika, a upravo je tom poviješću on i najbolje definiran kao poseban književni ili standardni jezik.

Dat je tu sažeto prikaz raznolikosti hrvatskih narječja i mjesnih govora da bi se otvorio prostor za izlaganje o promjenama njihovih područja i granica tijekom povijesnih migracija, a osobito u vremenima osmanlijskih osvajanja. Prikazani su i zato da bi se oni pojmovno razlikovali od književnoga i standardiziranoga jezika, kao i zato da bi se teorijski moglo protumačiti kako se je u osnovi jedinstven hrvatski književni jezik mogao stilizirati na različite dijalektalne načine. A u posljednjim se je stoljećima stao stilizirati na novoštokavski način. To s jedne strane znači da hrvatski nema narječne osnove, pa ni štokavske, ali da ima narječne stilizacije, pa i novoštokavsku. Svi nenovoštokavci u novije vrijeme u javnim prigodama stalno stiliziraju svoj govor „na novoštokavsku“, a nije da kajkavci, čakavci i staroštokavci uče štokavski standard kao strani jezik, što bi bio slučaj da književni jezik ima novoštokavsku osnovicu. To će Katičić rastumačiti tijekom daljega prikaza povijesti hrvatskoga jezika u knjizi.

Povijest jezika u knjizi počinje od odvajanja slavenskih jezika u Avarskome Kaganatu od baltičkih. Bez izdvajanja Slavena u Avarskome Kaganatu od Balta koji su ostali izvan Kaganata, u novu političku, društvenu i komunikacijsku zajednicu, slavenski bi vjerojatno ostao jedan od baltičkih jezika. Poslije toga, stvaranjem Franačkoga Carstva, dijelom se je odvojio zapadni južnoslavenski u franačkoj kulturnoj i političkoj sferi od istočnoga u byzantijskoj kulturnoj i političkoj sferi. A nešto poslije, donekle se je odvojio slovenski u njemačkome Svetome Rimskom Carstvu od hrvatskoga u Hrvatskome Kraljevstvu. Svim povijesnim promjenama političkih okvira i pripadnosti kulturnim sferama prilagođavao se je i jezik kao izraz kulture svoje zajednice i njenih potreba. Katičić kaže: „Razvoj književnoga jezika

kulturna je stečevina, pa njegovu povijest valja smještati u širi tijek kulturne povijesti.“ (str. 59) Stoga Katičić razrađeno prikazuje početke pismenosti latinske i staroslovjenske u Hrvata u odnosu prema književnomu „jeziku bespismenosti“ pretkršćanske kulturne, vjerske i pravne predaje. Obraduje početke hrvatskoga književnoga jezika do kraja razdoblja romanike. Prikazuje hrvatski književni jezik u razdoblju gotike kada se javljaju nova osjećajnost i pobožnost i novi književni rodovi, a u početku preteže čakavsko narječje. Slijedi doba velikih prijeloma, turske najezde i hrvatskih migracija u 16. stoljeću, a ujedno i književnoga procvata renesanse na čakavskom i na štokavskom u lirici i epici, drami i romanu, doba početaka kajkavske književnosti, kao i pojave reformacije s vjerskim tekstovima na narodnom jeziku, a uskoro potom i pojave katoličke obnove. Raznolikost narječnih stilizacija hrvatskoga književnog jezika dosegla je vrhunac. Stoga od 17. stoljeća počinju procesi svjesne standardizacije: javljaju se rječnici, prva gramatika i naponi oko latiničkoga pravopisa. Potrebe pastoralnoga i misionarskoga rada navodit će Crkvu, i osobito isusovce, na filološki rad na standardizaciji jezika. Književni razvoj i filološki rad nastavit će se u razdobljima baroka i prosvjetiteljstva. U 17. stoljeću u Ozaljskome krugu oko Zrinskih i Frankopana stao se je stvarati jedinstven književni jezik koji bi objedinio sva tri narječja, ali je taj trud s političkim padom svojih nositelja uskoro došao do zastoja. Dobar dio književnoga rada postupno će se sužavati u teškim povijesnim prilikama višestoljetnih ratova s Osmanlijama s jedne strane, a u uvjetima centralizacije apsolutne monarhije i provincijalizacije Hrvatske te uz slične procese u Mletačkoj Republici, s druge strane, i svoditi na nabožnu i poučnu književnost, osobito franjevačku od Dalmacije, preko Bosne do Slavonije. U toj književnosti, osobito uslijed znatnih migracija, sve više će prevladavati štokavska stilizacija književnoga jezika pa je, kada se je moglo činiti da je hrvatsko književno stvaralaštvo duboko palo ispod razine renesansne i barokne književnosti, ali se je uslijed jačanja germanizacije u 18. stoljeću, a mađarizacije u 19. stoljeću počeo javljati otpor u hrvatskome narodnom preporodu, već bilo jasno da će jedinstveni hrvatski književni jezik morati dobiti štokavsku stilizaciju, samo se je još trebalo odlučiti hoće li ona biti ikavska ili jekavska. Hrvatske filološke škole 19. stoljeća prišle su s neznatno različitih polazišta tomu zadatku. Pritom su imale osjećaj za otvorenost štokavski stiliziranoga književnoga jezika jezičnomu bogatstvu drugih narječja i velike književne tradicije starije književnosti. Tek je oko 1900. s prevlašću škole hrvatskih vukovaca i jezične politike koja je težila južnoslavenskomu jezičnomu jedinstvu došlo do štokavskoga narječnoga purizma u standardizaciji, a i do raskida s jezikom dotadašnje hrvatske

književnosti. Tako se je u presudnoj modernoj fazi standardizacije, još potkraj Austro-Ugarske Monarhije, stvorila jezična politika i s njom usklađeni pravac standardizacije, koji će u vremenu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a zatim i kraljevske, pa potom socijalističke Jugoslavije uzrokovati stvaranje takva odnosa Hrvata prema svojem standardnom jeziku koji je Katičić znao nazivati „nezdravim“. Mogli bismo reći da jezik nije mogao izraživati puninu hrvatske kulture ni odgovarati njenim potrebama, odnosno kulturnim potrebama svoje jezične zajednice. Sve je to u Katičićevoj knjizi izneseno s mnogo pojedinosti, sve do vremena osamostaljenja Hrvatske u 1990-im godinama i do jezičnih prijepora u njoj: do osnivanja Vijeća za normu hrvatskoga književnoga jezika i do njegova ukidanja. Time knjiga vodi čitatelja kroz cijelu pretpovijest i povijest hrvatskoga jezika do standardnojezične situacije u kojoj je napisana i u kojoj se još i danas nalazimo.

No gledajući u cjelini, kao i u svojoj novoj slavistici, tako je i u ovoj novoj kroatistici Katičić otvorio nove perspektive. Osporio je shvaćanje o utemeljenosti hrvatskoga književnoga jezika na bilo kojoj, pa tako i štokavskoj narječnoj osnovici. Prikazao je kako je razvoj hrvatskoga književnoga jezika, s jedne strane, utemeljen na uziranju u latinski, na kojem su Hrvati prije propisali nego na slavenskome, a ostali su mu vjerni u književnoj i službenoj uporabi dulje od drugih europskih naroda. Iz humanističke perspektive zvali su svoj hrvatski jezik na latinskome „lingua Illyrica“, i još su ga u hrvatskom narodnom preporodu zvali „ilirskim“. Svjesna standardizacija hrvatskoga počela se je od kraja 16. i početka 17. stoljeća razvijati u gramatikama, pravopisima i rječnicima pisanima na latinskome i takvima koji su polazili od latinske gramatičke tradicije. S druge strane, hrvatski književni jezik utemeljen je kao slavenski jezik pismenosti – naravno najprvo crkvene – na staroslovjenskoj pismenoj tradiciji, dakle na „slovinskome jeziku“ pa se po njem hrvatski nerijetko u književnosti i u rječnicima zvao „slovinskim“. No, s treće strane, slavenski hrvatski „jezik bespismenosti“ očuvao se je u životu i u usmenoj književnosti, a iz nje je jezik pisane književnosti, osobito svjetovne, stalno crpio jezično bogatstvo i izražajnost. Ta je usmena, a onda i pismena književnost imala svoje narječne stilizacije – čakavsku, štokavsku i kajkavsku – a svoj je jezik, kao i narodnost, često nazivala „hrvatskim“ imenom (pop Martinac, Marulić, Nađešković, Zlatarić, Petar Zrinski, Filip Grabovac i dr.). Promatrajući te suodnose perspektiva kroz povijest jezika, Katičić je u toj knjizi dao najbolji dokaz posebnosti i vlastitosti hrvatskoga jezika jer takav kulturni „genetski kod“, o kojem svjedoče njegova tri najčešća naziva (lingua Illyrica, slovinski, hrvatski), nema nijedan drugi jezik na svijetu (pa ni oni jezičnogenetски najsrodniji). I kao takav, on treba biti i u

budućnosti, kao što je bio tijekom povijesti, u službi – kako bi rekao Dalibor Brozović – uspješna izraživanja svih sadržaja suvremene nacionalne i internacionalne, europske i svjetske civilizacije za potrebe hrvatske kulture, tako da komunikacijski omogućuje njen stalan razvoj.

Osoba i značaj

Predavanja Radoslava Katičića dok smo bili studenti, a poslije, čitanje njegovih radova i knjiga, i, posebice, razgovori s njim, bili su među velikim intelektualnim užiticima u životima svih nas koji smo imali sreću poznavati njega ili njegova djela.

Profesor Katičić bio je izuzetan i po svojem odnosu prema studentima. Često smo u omanjoj skupini poslije njegovih predavanja ponedjeljkom i utorkom navečer odlazili s Filozofskoga fakulteta s njim i još dugo raspravljali o temama o kojima je predavao. Kada je u seminaru uočio da gdjekada mogu *ex abrupto* prevesti na satu sanskrtski tekst koji smo s njim čitali, pitao me je kako je to moguće. Odgovorio sam da je to valjda zato što mi je u Klasičnoj gimnaziji predavao profesor Zmajlović koji nas je naučio razumijevati gramatičku strukturu klasičnih tekstova. Poslije toga me je znao pozivati k sebi na Prekrižje, kada bi našao vremena, da zajedno čitamo grčke tekstove, ponajviše Platōna, kojega je on tada za vlastitu dušu predvodio. Ta su čitanja bila iznimno iskustvo jer je Katičić znao tako izuzetno mnogo o grčkome jeziku, književnosti i kulturi da su njegovi komentari u razgovorima bili najljepša dopuna mojemu studiju. Poznao je iz života svaku četvrt Atene, svaki potok i svaki puteljak kojim se je Sōkrat kretao u tekstovima tako da su oni oživljavali u svojem prostoru i vremenu pred mojim očima. Kasnije sam još jednom, nakon završetka studija, imao prilike doživjeti nešto slično kada me je pozvao u Grčku, gdje je on ljetovao svake godine s obitelji u kući svoje supruge, i vodio me po Attici, Boiōtiji, Phōkidi, Megarskoj prevlaci, sve do Argolide, i pokazivao mi mnoštvo mjesta povezanih s grčkom mitologijom i grčkom poviješću, sve dok mu automobil nije zatajio kod Lerne. Kasnije sam ostatak Peloponnēsa morao obići sam, i to sam učinio sa svojom obitelji čim se pružila prilika. No danas se pitam, nije li to što nas je Hērakle zaustavio kod Lerne bio predznak toga da će se Katičić jednom produbljeno pozabaviti rekonstrukcijom baltoslavenskih mitova i sakralne poezije, božanskim bojem između Peruna i Velesa, koji jednu od svojih indoeuropskih, grčkih inačica ima u mitu o boju Hēraklea i Hydre kod Lerne. Radoslav Katičić imao je cijelu Grčku u glavi, a i u nogama! A,

kako smo se više puta imali prilike uvjeriti, i cijelu Hrvatsku, a i Bosnu i Hercegovinu, imao je također u glavi i u nogama! Kako je na to stigao? To je neobjašnjivo, osim time da ni Hrvatsku ni Grčku nitko ne može stići tako upoznati ako ih ne voli svim srcem!

Radoslav Katičić bio je kao osoba posve izuzetan. Znao je razgovarati sa svakim, s najvećim znanstvenicima i s običnim ljudima na svojim terenskim istraživanjima, poklanjajući im dostojnu ljudsku pažnju i živo zanimanje za njih. U tako velika čovjeka nije bilo trunke oholosti ni prema naizgled najmanjemu. I nije ga gledao kao malena, nego kao sebi ravnopravnu osobu. Druga vrlina koja ga je resila bila je ta da se nikada nije ni na što tužio. Mogao je sjesti na zemlju sa studentima, jesti u najskromnijim gostionicama, podnositi žegu i nevrjeme pri obilascima terena, ne tražeći nikakvu udobnost za sebe. A u telefonskim razgovorima u posljednje vrijeme, i kada je već imao velike teškoće s vidom i s kretanjem, uvijek bi mi naglašivao da mu je zapravo dobro! A onda hvalio brigu svoje drage supruge Ioanne, i njihovu zajedničku zahvalnost svojoj krasnoj djeci, Natku, Dorici i Antici. A od djece same čuo sam da je osobitu posvećenost i požrtvovnost u tome razdoblju, uz suprugu, otcu pokazivala njegova Antica. U krugu svoje obitelji proživio je povučeno posljednju godinu i pol života. Preminuo je 10. kolovoza 2019. godine.

Duh Radoslava Katičića napustio je njegovo tijelo i ovaj svijet, ali nikada neće napustiti znanosti kojima je dao gorostasne prinose, niti hrvatsku kulturu koju je obogatio kao malo tko, niti će napustiti nas koji smo imali sreću poznavati ga i učiti od njega.